

KÖNYVISMERTETÉSEK - BOOK REVIEWS

Végh András: *Buda, I. kötet, 1686-ig*. Magyar Várostartörténeti Atlasz 4. *Buda, Part I. to 1686*. Hungarian Atlas of Historic Towns 4. Budapesti Történeti Múzeum – Pázmány Péter Katolikus Egyetem – Archaeolingua, Budapest, 2015, 64 oldal, 48 ábra, 29 térkép.

Az Európai Várostartörténeti Atlaszok nemzetközi kiadványsorozatába illeszkedő, Buda városát bemutató kötet a Magyar Várostartörténeti Atlasz sorozat 4. kötete. A 2015-ben megjelent atlasz Buda középkori és török kori helyrajzi történetét tekintti át az 1686. esztendőig.

Az atlaszok kiadásának gondolata az 1960-as években vetődött fel, amikor a városok korai formájának kutatása túllépett a jogi szemléletű megközelítésen, s mellette a földrajzi megközelítés lett mindinkább hangsúlyosabb. A városok múltjának kutatása mellett számos helyen nyilvánvalóvá vált az is, hogy azok modern kori fejlődése és fejlesztése számos olyan kihívást hordoz magában, amelyek megválaszolásához nem lehet figyelmen kívül hagyni az adott település helyrajzi fejlődését, múltjának térbeli megjelenését. Ez a felismerés vezetett oda, hogy Nyugat-Európában az 1960-as évek végén kidolgozták azokat az alapelveket, amelyek a nagy múltú városok fejlődéstörténetét térképeken mutatják be. A kutatási, szerkesztési és kiadási munkálatok ezt követően elsősorban brit és német területen indultak meg. Sikerességüket mi sem jelzi jobban, hogy napjainkra 17 európai ország több mint 450 városának történeti atlasza jelent meg. Ez a szám már az 1990-es évek második felétől csatlakozó közép-kelet-európai országok atlaszait is magában foglalja. Magyarország Kubinyi András vezetésével 2004-ben kapcsolódott be a városatlaszok kutatási programjába, amelyet az akadémikus halála után Szende Katalin vett át. A magyar atlaszkiadási program első feldolgozásra szánt városai közé tartozik Buda is. Az at-

laszok célkitűzései között a helyi városfejlődési folyamatok részletes feltárása áll, amely mellett ugyanolyan fontos a városok összehasonlíthatósága hazai és nemzetközi viszonylatban. A magyar városok kiválasztásában ezért az eddigi kutatottság mellett fontos szempont az is, hogy a városok az ország különböző tájegységein helyezkedjenek el, és különböző városfejlődési típusokat képviseljenek. A bemutatásra szánt városok között – a már megjelent Sopron, Sátoraljaújhely, Szeged és újabban Buda mellett – olyan települések szerepelnek, mint Kecskemét, Miskolc, Pécs, Vác, Kőszeg. S a sorozat a tervek szerint tovább folytatódik...

Budapest, a mai Magyarország fővárosa 1873-ban a korábbi független igazgatású három városból – Buda, Pest és Óbuda – s az azokhoz tartozó települések egyesítéséből jött létre. A most megjelent atlasz a három város egyikével, Budával foglalkozik. A főváros egésze feldolgozásának korlátait nem csupán mérete és időbeli hosszúsága, de a történeti irodalom rendkívüli kiterjedtsége indokolja: a majdnem ezeréves időszak áttekintése szétfeszítené egyetlen kötet terjedelmét. Buda következő fejlődéstörténeti időszakának, az 1686 és 1848 közötti másfél évszadnak atlaszszintű feldolgozása folyamatosan zajlik, eredményei a második kötetben jelennek majd meg. Reméljük, hogy Pest és Óbuda atlaszait is kezünkbe vehetjük a nem túl távoli jövőben.

Buda középkori és török kori kötetének szerzője a régészeti és történeti források területén egyaránt biztonsággal és nagy tapasztalattal rendelkező kutató: Végh András. Számos történeti

és régészeti témájú publikációja mellett a 2006–2008-ban megjelent, Buda városának középkori helyrajzát feldolgozó munkája megkerülhetetlen pontjává vált a város topográfiai kutatásainak s ugyanígy az atlasz munkálatainak is. Ennek kapcsán fontos néhány szót ejteni Buda forrásadottságairól.

Buda sajátossága, nevezetesen az, hogy történetének főbb fordulópontjait egy-egy rendkívül súlyos katonai eseménynek köszönheti, két következménnyel járt. Az egyik a pusztulás mértéke és a városfejlődés ívének megtörése, a másik ugyanennek szellemi hozadéka: a városi levéltárak és iratok nagyarányú pusztulása, valamint a lakosság elmenekülésével a szóbeli történeti hagyomány és a kollektív emlékezet eltűnése. A helyrajzi emléktanyagban mindkettő hatása tetten érhető. Jól példázza ezt a Szent György tér helyszínének megváltozása a török idők után, amikor a helyrajzi emlékezetet őrző hagyományok eltűnésével és a névadó kápolna pusztulásával, illetve elbontásával a tér eredeti középkori helyszínét máshol keresték és értelmezték. A török háborúk után újra Budára érkező egyházi közösségek vagy szerzetesrendek sem ismerték fel minden esetben a romosan álló vagy erősen átépített épületekben egykori templomaik helyét. A ferences rendiek például a korábbi Mária Magdolna-plébániatemplom falainál építették fel új kolostorukat azzal a meggyőződéssel, hogy a régi kolostoruk helyén építkeznek.

A várostörténet első nagy „fordulópontja” a mongolok 1241–42. évi hadjárata. Ez a város kezdeteit jelenti: a mongolok visszatértétől való félelem hozta létre az erődített várost a budai Várhegyen. Az új, erős városi közösség élete mintegy háromszáz évig, 1541-ig tartott. Az oszmán hódítás után a városi lakosság etnikai és vallási szempontból kicserélődött. S végül 1686, a város keresztény visszafoglalása jelenti a tárgyalt időszak végpontját. Az erőszakos pusztítások, majd az azt követő új berendezkedések az írott forrásanyag erőteljes szétszóródását és pusztulását okozták: a városi polgárság írásos emléktanyaga megsemmisült. A legtöbb írásos emléket többnyire az egyházi intézmények és a főrangú nemesi családok levéltárai örökítették ránk, míg a török vonatkozású iratok egy jelentős része a korabeli igazgatásnak megfelelően Isztambulban található. A várostörténet másik fontos forráscsoportja, a régi látképek és térképek tekintetében jobb a helyzet. Épp a hadi események, a hadmérnökök által készített felmérések állnak nagyobb számban a kutató rendelkezésére, bár az ábrázolások hitelességét érdemes mindig górcső alá venni. A helyrajzi források harmadik jelentős

csoportját a régészeti adatok alkotják, amelyek jelentős mértékben járulnak hozzá a topográfiai ismeretek bővüléséhez. A 20. század közepén elinduló és ma is zajló régészeti feltárásoktól várhatóak leginkább a topográfiai ismeretek további gyarapodása és pontosítása.

Buda város atlasza – a Nemzetközi Várostörténeti Bizottság ajánlásának megfelelően – két nagy részből, egy szöveges és egy térképes részből áll. A leíró jellegű rész a város helyrajzi történetét és topográfiai adattárát tartalmazza. A helyrajzi történeti tanulmány a legújabb eredményeket felhasználó tömör ismertetés, amely a város történetét úgy követi nyomon, hogy elsősorban a helyrajzi fejlődést okozó társadalmi, politikai és gazdasági változásokra helyezi a hangsúlyt, a város alaprajzának változását, a főbb városszerkezeti elemek alakulását mutatja be jegyzetapparátussal ellátva. Bevezetesképp a város földrajzi helyzetét, természeti környezetét tekinti át, elősegítve ezzel a város kialakulásának és fejlődésének természetföldrajzi szempontú megértését. A település antik előzményeinek számbavétele szintén a középkori város alapításának előzményeire, gyökereire utal. Itt már megjelennek azok a topográfiai elemek, amelyek a középkori város fejlődésére is hatást gyakoroltak: az utak és a révátkelőhelyek. A következő fejezetek már a tényleges középkori Budát, annak korai történetét tárgyalják. A város alapítása és topográfiai fejlődése több kérdést vet fel, amelyek a környék korábbi településszerkezetének teljes átalakulásával, a város kiépítésével, azaz a Várhegy falakkal történő megerősítésével, ezen belül az utcahálózat, a telekszerkezet tudatos szervezésével kapcsolatosak. A telekosztás tényére írott források nem utalnak, erre a topográfiai megfigyelésekből, nevezetesen a legkorábbi (egyházi) épületek, a telkek, az utcák egymáshoz és a várfalhoz való viszonyulásából lehet következtetni. A város tervszerű létrehozása igen lényeges megállapításnak számít, amely nem csupán Buda történetének, helyrajzának ezt követő alakulása miatt, de más városokkal való fejlődéstörténeti összehasonlításában is kulcsfontosságú lesz. A város megalapítása után a Váralja benépesítésével s végül társadalmi, gazdasági és etnikai változásaival foglalkozik a szerző. Végül a 14–15. századi állapotokkal, majd a török kori fejlődéstörténettel ismerteti meg olvasóit. A történeti és topográfiai fejezetek nagy érdeme, hogy az elmondottakat térképek, rekonstrukciós rajzok egészítik ki.

A városatlasz tanulmányát a forráshivatkozással ellátott történeti topográfiai adattár követi tematikus csoportosításban. Az adattár összesen 26

tételt tartalmaz, a következők kaptak helyet: a város neve, jogállása, birtokviszonyai, határai, közigazgatása, népessége. Ezeket követik a topográfiai elemek: utcák, templomok és istentiszteleti helyek, erődítések és kapuk, igazgatási épületek, a kereskedelem és a kézművesség helyszínei. Végül jönnek az ispotályok, fürdők, iskolák, a különleges jogállású épületek (elsősorban királyi rezidenciák), közművek, révek és hidak s végül a természeti képződmények (dombok, források és patakok, erdők), valamint a gazdasági elemek (szőlők, szántók, kertek, majorságok, halastavak, malmok). Az adattár rendkívül jól strukturált felépítésének köszönhetően a középkori és török kori Buda történetére és helyrajzára vonatkozó minden lényeges szempont és adat itt megtalálható. Az egyes tételek legfontosabb forrásadatai – legyen az primer forrás vagy szakirodalmi hivatkozás – szerepelnek a szócikkekben, a jelentősebb épületek, helyszínek esetében természetesen a legjelentősebb adatok ismertetésével. Ahogy a történeti részben, úgy a topográfiai adattárban is számos illusztráció teszi gazdagabbá és sok esetben érthetőbbé a leírtakat. A jó minőségű és megfelelő méretű képek a város címerábrázolásaitól kezdve a középkori épületrészleteket őrző mai lakóházakon át a rekonstrukciós alaprajzokig, a műszaki és művészeti igényű felmérésekig és rajzokig valóban sokat és sokfélét mutatnak be.

A történeti tanulmányt és az adattárat a témára vonatkozó bibliográfiai jegyzék zárja.

A városatlasz másik nagy része a térképtáblák gyűjteménye. A nemzetközi ajánlásoknak megfelelően három nagy egységből áll. Az „A” sorozat legfontosabb alaptérképe az iparosodás előtti időszakból, 1873-ból származó kataszteri felmérés, illetve az annak felhasználásával készített színes térkép. Ez a telekhatárokat és a beépítettséget is ábrázolja, méretaránya: 1:2500. A következő térképek a város határát és környezetét bemutató, azonos időszakból, a 18–19. századból származó térképek, az I. és II. katonai felmérések budai részletei. Méretarányuk 1:50 000. Ezt követi a város fejlődését prezentáló térképsorozat, színes, modern szerkesztésben a helyrajzi elemek fejlődését ábrázolva. A négy térkép a Buda megalapítása előtti (római) előzményeket ábrázolja, majd az alapítás idejét a 14. század elejéig, azután a 14–16. század időszakát, végül a török kor topográfiaját. A tematikus településfejlődés térképei után modern várostérkép, illetve egy légi fotó következik, mindkettő M = 1:10 000 arányban.

A „B” sorozat szerkesztett tematikus térképeket tartalmaz nemzetiségi megoszlásról és egyes társadalmi csoportok budai háztulajdonairól.

A nemzetiségi megoszlás a középkori, 14–16. századi állapotokat ábrázolja. A társadalmi csoportokat tekintve a 13–14. századi városi magisztrátus (bírók és esküdtek), valamint az egyházi intézmények (püspökségek és székeskapitánok) háztulajdonai szerepelnek. A bárókat két korszakban: az alapítástól Zsigmond uralkodásáig, valamint az 1500-as évek után láthatjuk. Ugyanígy a királyi palota előtere is komoly változásokon ment keresztül a budai középkor háromszáz évében, ezért a 13–14. század, illetve a 16. század eleje két különálló térképre került.

A „C” sorozat eredeti térképeket, felméréseket, illetve látképek reprodukcióit tartalmazza. Ide a 15. század végétől az 1600-as évekig készült budai látképek tartoznak a híres és jól ismert Schedel-féle Világkrónika-ábrázolástól vagy a száz évvel később készült Siebmacher-látképtől kezdve 16. századi ostromábrázolásokig. Ezt követi a Buda visszafoglalásának idejében keletkezett három katonai felmérés, végül pedig L. N. von Hallart és M. Wening látképsorozata a különböző égtájak felől 1684-ből.

A térképekhez és a kísérőfüzethez CD lemez tartozik, amin az atlasz teljes szöveg- és képanyaga megtalálható. Ez a nagyméretű térképek kezelését jelentősen megkönnyíti, ha például részletadatot keresünk valamiről, ugyanakkor az illusztrációk további felhasználását is lehetővé teszi.

A teljes budai atlasz kétnyelvű, magyar és angol nyelvű kiadás. Ez alól egyetlen kivétel van: a térképeken szereplő feliratok csak magyar nyelvűek. Nyilvánvalóan az adathalmaz elkerülése végett alakították így, ráadásul az itt szereplő feliratok többnyire tulajdonnevek: templomok védőszentjei stb. Bizonyos esetekben egy magyarul nem tudó olvasó talán nyelvi akadályokba ütközhet, de a kétnyelvű jelkulcs, illetve a szövegben leírtak remélhetőleg segítik a teljes megértést.

Összegzésképp elmondható, hogy Buda városatlasza egy esztétikusan és magas színvonalon megszerkesztett és elvégzett munka eredménye. Egyaránt haszonnal forgathatják a középkor és török kor időszakát alaposabban ismerő szakemberek határokon belül és kívül, valamint a széles körben érdeklődők is. Hasonló lendülettel és színvonalon várjuk az újabb városatlaszköteteket is!

MÉSZÁROS ORSOLYA
Eötvös Loránd Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar
Régészettudományi Intézet
Budapest
meszarosorsolya@yahoo.it

Simonyi Erika–Tomka Gábor (szerk.): *„A cserép igazat mond, ha helyette nem mi akarunk beszélni”*. *Regionalitás a középkori és kora újkori kerámiában*. Opuscula Hungarica IX. Budapest, 2016, 454 oldal, 227 kép, 71 tábla, 4 táblázat, CD melléklet.

Az olvasó hiánypótló kötetet vehet a kezébe. Megjelenésére régóta vártunk, és ezalatt nem elsősorban azt az időszakot értem, amely a hasonló témájú konferencia és a most bemutatásra kerülő könyv megjelenése között eltelt. Közismert, hogy az ásatások, különösen a településfeltárások leggyakoribb és sokszor egyedüli lelete a kerámia. Ennek ellenére kutatása a magyar középkori régészetben hosszú időn keresztül elhanyagolt terület volt. Höllrigl József két világháború közötti úttörő kísérlete után Holl Imre – akinek emléke előtt ez a kötet is tisztelni kíván – és Parádi Nándor kezdték meg szisztematikus kutatását. Követjük viszont egészen a közelmúltig alig akadt, noha Banner János a kötet címének választott mondásával erőteljesen felhívta a figyelmet a téma fontosságára. Az elmúlt két és fél, három évtized elsősorban nagyberuházásos ásatásai azonban oly mennyiségben hoztak felszínre kerámiát, hogy be kellett látnunk, e tárgycsoport elmélyült vizsgálata nélkül a magyar középkori régészet számos kérdésében nem tudunk továbblépni. Az élet tehát kikényszerítette ennek a kutatási irányzatnak a megerősödését, amit jól mutatott a 2013-ban megrendezett konferencia sikere is. Örömmel tapasztaltam azonban, hogy a most megjelent kötet szerzői nem kényszerből, hanem valódi érdeklődésből, a téma iránti elkötelezettségből foglalkoznak a kerámiával, megpróbálva megérteni a cserép szavát. És ez, úgy gondolom, biztosítja majd a kötet sikerét is.

A kötet 31 szerző tanulmányát foglalja magában. A cikkek széles időintervallumot ölelnek fel, a 8–9. századtól a török korig terjedő időszak kerámiájával kapcsolatos kérdéseket tárgyalják. Öröndetes, hogy több régészeti elemzést természettudományos vizsgálatok is kiegészítenek.

Az első három tanulmány a Kárpát-medence három különböző tájának 9. századi emlékegyével foglalkozik. Míg Samu Levente és Ján Belják cikke a Közép-Garam-völgy kerámiáinak elemzése során elsősorban kronológiai, addig Takács Melinda a Felső-Tiszavidék anyagának ismertetésekor inkább etnikai vonatkozásokról ejt szót. Külön szeretném üdvözölni azt a tényt, hogy Gergely Katalin jóvoltából megkezdődött az évtizedek óta tartó zalavári ásatás horribilis mennyiségű kerámiaanyagának szisztematikus, minden részletre kiterjedő feldolgozása és közzététele.

A kötet első nagyobb egysége, 13 cikk az Árpád-kor kerámiaművességével foglalkozik.

Közülük kettő, Merva Szabina és Szigeti Judit munkája a 10–11. század sírkerámiájának formai, funkcionális és készítéstechnikai részleteit vizsgálja. Új eredménynek számít, hogy ha kis számban is, de ki lehetett mutatni e csoportban gyors korongon készített edényeket is.

A további tanulmányok a településfeltárásokon előkerült leleteket elemzik. Több esetben, így például Mezőkeresztesen Simonyi Erikának, Pápán Herbst Annának, a Vas megyei Besenyőn Koller Melindának kizárólag kerámia állt a rendelkezésére. Két lelőhelyen ennek révén sikerült a település belső időrendjét meghatározni; Pápán pedig a későbbi mezőváros 10–13. századi településmagját beazonosítani. A mezőkeresztesi anyag archaeometriai vizsgálatának elemzésével, úgy tűnik, új szempontot találtunk a térség besenyő népességének kutatásához, anyagi kultúrájának megismeréséhez.

A stratigráfiai adatokkal megerősített kerámiaanalízis révén tudta Rácz Tibor Ákos valószínűsíteni azt is, hogy a váci püspöki székhely területe már a 9. századtól lakott volt.

Szintén e kötetben olvashatjuk Terei György első nagyobb lélegzetű összefoglalóját az idáig legkiterjedtebb Árpád-kori település, Kána falu kerámiaanyagáról. A nagy mennyiségű, 100–150 évre keltezhető leletanyag belső kronológiájának felállítását az előkerült egyéb tárgyak, például a pénzek, a szuperpozíciók, valamint a közeli kánai apátság leletanyagával való összevetés is segítheti. Biztos vagyok benne, hogy e vizsgálati anyag közzététele nagyban hozzájárul majd a középső és késő Árpád-kori kerámiaművesség jobb megismeréséhez.

A kötetben több tanulmány is foglalkozik Vas megye 9–13. századi kerámiájával. Igen érdekes kísérletnek lehetünk tanúi Pap Ildikó Katalin cikkében, amely a megye, illetve tágabb értelemben a Nyugat-Dunántúl leleteit formai, díszítésmódbeli, illetve készítéstechnikai szempontból elemezte azt vizsgálva, hogy melyek a kivesző, megmaradó, illetve új elemek a korszak edényművességében, és ennek révén különítette el a 10. századra keltezhető darabokat. Eredményei részben egyeznek a más vidékekről származó adatokkal, részben ellentmondanak azoknak. Kérdés, hogy ennek okát regionális különbségekben kell-e keresnünk. Ez utóbbinak ellentmondani látszik a másik, Skriba Péter tollából származó, szintén Vas megyei leletanyagot elemző ta-

nulmány, mely megállapítja, hogy két, azonos időhorizontba tartozó, egymáshoz földrajzilag is igen közel eső lelőhely kerámiaanyaga is különbözik egymástól.

A korszak kutatói között régóta vitatéma két speciális edényfajta, a sütőharang és a sütőtepsi/sütőlap Árpád-kori használata. E témához is érdekes adalékokat szolgáltat Rózsa Zoltán az orosházi lelet ismertetésével. Emellett azonban sajátos lelőkörményeivel együtt izgalmas etnikai kérdéseket vet fel, és talán az első lépéseket is jelentheti az Árpád-kori mohamedán népesség anyagi kultúrájának megismeréséhez.

Béres Mária és Kelemen Éva tanulmánya az archaeometriai adatok kerámiakelvezésben való jelentőségéről szól. Tóth Anikó és Kvassay Judit cikke pedig, melyek közül az első a Hajógyári szigeten feltárt 13–15. századi birtokközpont, a második Zala megye Árpád-kori, illetve 14–16. századi kerámialeleteit tárgyalja, már átvezet bennünket a kötet második nagy egységéhez, ami a késő középkori kerámiaművességet vizsgálja.

A 9–13. századi leleteket tárgyaló tanulmányokról általánosságban elmondhatjuk, valamennyinek a szerzője törekedett arra, hogy a korszakon belül szűkebb időhatárokat jelöljön ki, bár e kérdésben ki optimistább, ki kevésbé derűlátó. Magam feltétlenül támogatom e törekvéseket, mert úgy vélem, roppant nagy szükség van rájuk ahhoz, hogy a korszak kutatásában előrébb lépjünk, még akkor is, ha némely elképzelés idővel tévesnek bizonyul, vagy egyes kísérletek zsákutcába vezetnek.

A kötet másik nagy egysége, 15 tanulmány a késő középkor, a kora újkor edényművességének vizsgálatában elért legújabb eredményeket mutatja be. A tanulmányok többségükben a kora újkor edényművességével foglalkoznak.

Kocsis Edit munkája egy Visegrádon előkerült leletanyagot elemez. Ezek elsősorban nyugati importból származó használati tárgyak voltak, melyeket valószínűleg a magyar területeken szolgálatot teljesítő tisztek hoztak magukkal, az ő háztartásukba tartozhattak. Az igen pontosan keltezhető visegrádi leletek jó viszonyítási alapot nyújthatnak az egyéb helyen előkerülő hasonló tárgyak datálásához is. Ugyancsak jó keltezési lehetőségek rejlenek a Kodolányi Judit és Mesterházy-Ács Zsófia által bemutatott paksi leletanyagban.

A salgóai vár Balogh-László Emese által ismertett kerámialeletei szintén egy szűk időintervallumra, a 16. század végére tehetők. Érdekeségüket a jó keltezési lehetőség mellett az adja, hogy noha a várban a történeti adatok alapján

oszmán katonaság lakott, kevés a hozzájuk köthető kerámia. Legnagyobb számban a gömöri fazekasság termékének tekinthető, mindennapi használatban lévő fehér áru, kevés díszkerámia és néhány nyugati importedény került elő innen.

A másik török végvárban, Baracson ezzel éppen ellentétesen, petrográfiai vizsgálatokkal is meg erősíthetően igen változatos volt a 16–17. századi edények nyersanyaga. A szerzők, Kreiter Attila, Pánczél Péter, Kovács Gyöngyi szerint ez arra mutat, hogy a vár lakói igen kiterjedt kapcsolatrendszerrel rendelkeztek, melynek eredményeképp számos különböző helyről, Nyugat-Európából és az Oszmán Birodalom belső területeiről szereztek be edényeiket.

A török kori Buda használati és díszkerámiájával három tanulmány is foglalkozik. Papp Adrienn, Havasy Orsolya és Kolláth Ágnes cikkeiből megállapítható, hogy a késő középkorban és a kora újkorban Budán és Óbudán a helyi fazekasságnak írásos és régészeti nyomai is vannak. Ezek mellett azonban megtalálhatók itt a közel-keleti, kínai, balkáni, bizánci, valamint a nyugat-európai edénytípusok is, melyek Budának mint a hódoltság központjának széles körű, keleti és nyugati irányú kereskedelmi, valamint diplomáciai kapcsolataiba engednek betekintést. A budai leletanyag azonban azt is egyértelműen mutatja, hogy e központnak folyamatos és igen erős kapcsolata volt a királyi Magyarországgal, annak is elsősorban az északi régiójával.

Ismeretes, hogy a 19. század vége óta folyamatosan kerülnek elő Besztercebányán, illetve szinte a teljes Felvidéken az ún. Bothár-műhely igen magas technikai és művészi színvonalat képviselő középkori kályhacsempéi. Mezei Emese tanulmánya ezek új, művészettörténeti szempontú, ikonográfiai és stíluskritikai vizsgálatának fontosságára hívja fel a figyelmet.

A kora újkor egy jellegzetes díszkerámiájának, az ún. metélt mázas kerámiáknak a típusaival és időrendjével szintén két tanulmány foglalkozik. Míg Tomka Gábor munkája szélesebb kitekintésben az Északkelet-Magyarországról származó leleteket elemzi, addig Mordovin Maxim a Szécsényben napvilágot látott leletek alapján az edények terminológiai és tipológiai kérdéseit boncolja, térképre vetítve az eddigi lelőhelyeket is. Ez utóbbihoz kapcsolódik Véninger Péter készítésechnikát ismertető tanulmánya.

A hazai kutatás előtt szinte teljesen ismeretlennek számító, Sárospatakon feltárt habán kerámiaanyaggal ismerkedhetünk meg Ringer István cikkében, mely a habánok zömmel saját közösségük számára készített ólomházas kerámiaáruit mutatja be. A leletanyagban jól megfigyelhető a

különböző német és itáliai hatás, valamint az ideletpült habán fazekasok magas technikai tudása is. A cikkhez ugyancsak Véninger Péter írt a tárgyak készítése technikáját vizsgáló tanulmányt.

A hódmezővásárhelyi leletanyagból kiindulva a Dél-Alföld 17. századi edényművességét vizsgálja Lajkó Orsolya cikke. E leletanyag elsősorban a korabeli mezővárosok polgárságának anyagi kultúrájába enged bepillantást, melyben megtalálhatók a helyi, magyar készítmények, kereskedelmi termékek és a biztosan importból származó áruk is.

A kötetet Vizi Márta Decs-Ete kályhaművességével foglalkozó tanulmánya zárja, mely az itteni leletek szisztematikus feldolgozását célzó sorozat újabb darabja.

Összességében megállapíthatjuk, hogy mind az Árpád-kor, mind a késő középkor, kora újkor emlékanyagát tárgyaló részben megtalálhatjuk az egy-egy lelőhely leleteit bemutató, illetve egy tágabb régió emlékanyát vizsgáló tanulmányokat. Öröndetes, hogy az egész kötetben nagy hangsúlyt kapott a kronológiai kérdések tisztázása, a készítése technikai részletek elemzése, melyekhez több esetben felhasználták a szerzők az

archaeometriai vizsgálatok adta lehetőségeket is. A kötet címében jelzett regionalitást, úgy vélem, még nem minden időszakban, illetve területen lehet vizsgálni. Az Árpád-kor vonatkozásában elsősorban azért nem, mert egyelőre nem áll rendelkezésünkre elegendő publikált anyag. A kora újkorban pedig, amennyire a könyv tanulmányaiból meg tudtam ítélni, egyfajta egységesülés következett be. A korszak kerámiaművességére minden régióban egyformán hatással voltak a késő középkori helyi hagyományok, a nyugati és a keleti impulzusok. A népi fazekasságban megfigyelhető finom különbségeket pedig ebben a korszakban még nem tudjuk kimutatni. Mindazonáltal úgy vélem, hogy a középkor kerámiaművességének jobb megismerésére a 2013-ban a Magyar Nemzeti Múzeum által rendezett konferenciával és az annak anyagát ismertető, most megjelent kötettel az első és legfontosabb lépést már megtettük. Bízom benne, hogy ezt még számos további is követi.

WOLF MÁRIA
SZTE BTK Régészeti Tanszék
wolfmaria55@gmail.com